

Sygn. akt II CSKP 161/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 26 maja 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Małgorzata Manowska (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Jacek Grela

SSN Kamil Zaradkiewicz

w sprawie z powództwa M. J.

przeciwko W. K.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 26 maja 2021 r.,

skargi kasacyjnej pozwanego

od wyroku Sądu Okręgowego w K.

z dnia 16 marca 2018 r., sygn. akt I 1Ca (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu w K. do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 16 marca 2018 r., w sprawie o zapłatę z powództwa M. J. przeciwko W.K. na skutek apelacji pozwanego od wyroku Sądu Rejonowego w S. z dnia 16 października 2017 r. oddalił apelację.

Powódka, będąc córką pozwanego, w dniu 27 lutego 2016 r. udzieliła pozwanemu pełnomocnictwa do sprzedaży, w jej imieniu, zabudowanej nieruchomości, w miejscowości C. będącej jej własnością, którą, otrzymała od ojca w 1992 r., na podstawie darowizny. Pozwany, jako pełnomocnik powódki, w dniu 7 listopada 2016 r. dokonał sprzedaży tej nieruchomości M. P., przy czym cena została wskazana w umowie na kwotę 105.000 zł, z czego 55.000 zł zapłacono przed jej zawarciem, a pozostałe 50.000 zł zostało przekazane do rąk W. K. w dniu sprzedaży. Pozwany nie wydał powódce kwoty 50.000 zł uzyskanej z tytułu zawarcia powyższej umowy. Pismem z dnia 11 lipca 2016 r. M. J. wezwała pozwanego do zwrotu spornej kwoty w terminie 14 dni pod rygorem wystąpienia na drogę sądową. Termin upłynął bezskutecznie, w konsekwencji M.J. wystąpiła przeciwko W. K. z powództwem o zapłatę kwoty 50.000 zł wraz z ustawowymi odsetkami. W uzasadnieniu pozwu powódka wskazała, iż udzieliła pozwanemu pełnomocnictwa do sprzedaży nieruchomości, którą pozwany sprzedał, ale nie rozliczył się z całej kwoty uzyskanej z tytułu tej transakcji. Pozwany, w odpowiedzi na pozew, wniósł o oddalenie powództwa w całości podnosząc, iż nie wydał powódce spornej kwoty z tej przyczyny, że „musi mieć pieniądze na leczenie i musi mieć zabezpieczenie na przyszłość żeby mieć komu zapłacić żeby się nim opiekował”. Nadto W.K. stwierdził, że kwotę 50.000 zł, którą miał rzekomo uzgodnić z córką, zatrzymał jako wynagrodzenie dla siebie, jako pełnomocnika oraz za zrzeczenie się służebności.

Wyrokiem z dnia 16 października 2017 r. Sąd Rejonowy w S. zasądził od W.K. na rzecz M. J., objętą żądaniem pozwu, kwotę 50.000 zł wraz z odsetkami. W ocenie Sądu I instancji roszczenie strony powodowej było słuszne co do zasady, jak i co do wysokości i jako takie zasługiwało w całości na uwzględnienie.

Orzeczenie to zostało przez pozwanego zaskarżone apelacją, który w jej żądaniach domagał się ponownego rozpoznania sprawy. W uzasadnieniu

apelacji W.K., co do zasady, powtórzył argumentację przedstawioną w odpowiedzi na pozew. Powódka wniosła o jej oddalenie.

W ocenie Sądu Okręgowego w K. apelacja pozwanego nie zasługiwała na uwzględnienie. Sąd II instancji przyjmując ustalenia faktyczne Sądu Rejonowego w S. za własne, stwierdził, że podniesione zarzuty apelacyjne stanowią jedynie nieuzasadnioną polemikę ze stanowiskiem Sądu I instancji. Jak zważył Sąd Okręgowy podnoszone w apelacji twierdzenia, iż między stronami istniała umowa pozwalająca pozwanemu na zatrzymanie połowy kwoty uzyskanej ze sprzedaży zostały poczynione li tylko na użytek procesu. Wyjaśnienia pozwanego, że sporną kwotę zatrzymał, gdyż „musi mieć pieniądze na leczenie i musi mieć zabezpieczenie na przyszłość żeby mieć komu zapłacić żeby się nim opiekował” okazały się nieprzekonywujące, z uwagi na okoliczność, iż pozwany ma liczną rodzinę, a więc wielu potencjalnych opiekunów. W ocenie Sądu II instancji nie można było również uznać, aby Sąd Rejonowy poprzez brak pouczenia pozwanego o możliwości składania wniosków dowodowych naruszył jego prawa. Z art. 5 k.p.c. nie wynika, bowiem, powinność sądu o charakterze ogólnego obowiązku do udzielania w każdym wypadku pouczeń osobom stojącym przed sądem, tylko dlatego, że występują bez zawodowego pełnomocnika. Pouczeń dokonuje się wtedy, gdy istnieje pewna nierównowaga między stronami z uwagi na widoczną nieporadność strony i nieumiejętność prowadzenia postępowania, która, jak stwierdził Sąd II instancji, nie wystąpiła w rozpoznawanej sprawie. W okolicznościach przedmiotowej sprawy Sąd Okręgowy w K., nie przyjął też, aby pozwany mógł skutecznie zwalczać uprawnienie powódki powołując się na zasady współżycia społecznego .

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Okręgowego w K. wniósł pozwany zaskarżając wyrok w całości. W skardze zarzucił naruszenie:

1. art. 82 k.c. przez niezastosowanie tego przepisu, pomimo że stan zdrowia pozwanego jak i całkowita niezdolność do pracy i do samodzielnej egzystencji powodują, że w dacie zawierania umowy sprzedaży, to jest w dniu 7 listopada 2016 r., pozwany był w stanie wyłączającym świadome albo

swobodne podjęcie decyzji i wyrażenie woli, co skutkowało nieważnością czynności prawnej dokonanej w imieniu powódki;

2. art. 488 par. 2 k.c. przez niezastosowanie tego przepisu, pomimo że pozwany był uprawniony nie tylko do otrzymania określonej wartości służebności osobistej wskazanej w par. 7 umowy darowizny z dnia 13 listopada 1992 r., ale także ustalił z powódką to, że w zamian za zwolnienie od prawa służebności osobistej i wynagrodzenia jako pełnomocnika zawierającego w imieniu powódki umowę sprzedaży nieruchomości w dniu 7 listopada 2016 r. otrzyma od niej kwotę 50 000 zł, a więc przysługiwało mu wobec powódki skuteczne prawo zatrzymania rzeczy;

3. art. 5 k.p.c. w zw. z art. 117 par. 5 k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 5 k.p.c. przez brak pouczeń co do możliwości podjęcia czynności procesowych, szczególnie inicjatywy dowodowej oraz skutków procesowych braku jej podjęcia, odmowę ustanowienia pełnomocnika z urzędu dla pozwanego, gdy jego wiek i stan zdrowia oraz stan majątkowy uzasadniały konieczność zachowania tzw. równości broni stron w procesie i tym samym dokonanie niezbędnych pouczeń, co skutkowało nie wykazaniem podnoszonych zarzutów, a tym samym nieważnością postępowania;

4. art. 320 k.p.c. przez brak rozłożenia na raty zasądzzonego świadczenia w kwotach po 100 zł miesięcznie, pomimo, że zachodzi szczególnie uzasadniony wypadek uzasadniający takie rozstrzygnięcie;

W konkluzji skarżący wnosił o uchylenie wyroków Sądów pierwszej i drugiej instancji i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania.

Po wniesieniu skargi kasacyjnej wszczęto wobec pozwanego jako osoby fizycznej postępowanie upadłościowe (upadłość konsumencka). Wobec tego Sąd Najwyższy postanowieniem z dnia 3 grudnia 2019 r. zawiesił postępowanie kasacyjne na podstawie art. 174 par. 1 pkt 4 oraz par. 2 k.p.c. w związku z art. 52 prawa upadłościowego, a na podstawie art. 174 par. 3 k.p.c. wezwał do udziału w sprawie syndyka. Następnie Sąd Najwyższy w dniu 18 grudnia 2019 r. na podstawie art. 180 par. 1 pkt 5 lit. B k.p.c. w zw. z art. 145 ust. 1 prawa

upadłościowego podjął postępowanie przeciwko syndykowi i uzyskał informację, że wierzytelność, której powódka dochodzi w rozpoznawanej sprawie nie została zgłoszona w postępowaniu upadłościowym. Postanowieniem z dnia 18 grudnia 2019 r. sąd upadłościowy umorzył zobowiązania upadłego na podstawie art. 491 [14] ust. 1 prawa upadłościowego (w brzmieniu obowiązującym w tej dacie).

Sąd Najwyższy zważył co następuje:

Skarga kasacyjna zasługuje na uwzględnienie

Na wstępie wskazać należy, że postępowanie kasacyjne w rozpoznawanej sprawie powinno toczyć się z udziałem pozwanego W.K., a nie z udziałem syndyka. Sąd upadłościowy postanowieniem z dnia 18 grudnia 2019 r. umorzył zobowiązania pozwanego na podstawie art. 491 [14] par. 1 prawa upadłościowego. Zgodnie z brzmieniem tego przepisu w dacie wydania postanowienia, po wykonaniu ostatecznego planu podziału, a gdy z uwagi na brak majątku upadłego plan podziału nie został sporządzony - po zatwierdzeniu listy wierzytelności, i po wysłuchaniu upadłego, syndyka i wierzycieli, sąd ustala plan spłaty wierzycieli albo w przypadkach, o których mowa w art. 491 [16], umarza zobowiązania upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli. W myśl art. 491 [16] ust. 1 prawa upadłościowego (w brzmieniu z dnia 18 grudnia 2019 r.) sąd umarza zobowiązania upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli, jeśli osobista sytuacja upadłego w oczywisty sposób wskazuje, że nie byłby on zdolny do dokonania jakichkolwiek spłat w ramach planu spłaty wierzycieli. Dodatkowo, zgodnie z art. 491 [14] ust. 3 prawa upadłościowego (w brzmieniu obowiązującym w dniu 18 grudnia 2019 r.), uprawomocnienie się postanowienia o ustaleniu planu spłaty wierzycieli albo umorzeniu zobowiązań upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli oznacza zakończenie postępowania. W takiej zaś sytuacji brak jest podstaw prawnych do przyjęcia, że dalsze postępowanie w rozpoznawanej sprawie ma się toczyć przeciwko syndykowi.

Odnosząc się do zarzutów skargi kasacyjnej wskazać należy, że nie zasługuje na uwzględnienie zarzut naruszenia art. 82 k.c., a niezastosowanie tego przepisu przez Sądy obu instancji nie miało wpływu na rozstrzygnięcie. Przedstawiony w skardze stan zdrowia pozwanego nie uprawdopodobnia nawet

wady oświadczenia woli złożonego przez pozwanego w imieniu powódki. Okoliczność istnienia takiej wady nie została wykazana ani nawet uprawdopodobniona przed Sądami obu instancji. Wymienione przez pozwanego schorzenia nie mają związku ze stanem psychicznym wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Co istotniejsze, gdyby nawet zarzut ten uznać za uzasadniony, to zwrócić należy uwagę, że rozpoznawana sprawa toczy się nie pomiędzy stronami umowy sprzedaży, ale pomiędzy pełnomocnikiem a mocodawczynią. W stosunku pełnomocnictwa to mocodawca składa oświadczenie o jego udzielenie i to oświadczenie woli powódki mogłoby podlegać ocenie w kontekście art. 82 k.c. Gdyby jednak nawet uznać stosunek pełnomocnictwa i ewentualną umowę zlecenia w oparciu o którą, jak twierdził pozwany, ustalono wynagrodzenie, za nieważne, to rodziłoby to konieczność wzajemnych rozliczeń pomiędzy stronami na zasadzie bezpodstawnego wzbogacenia. Takiego zarzutu pozwany nie podnosił jednak w toku postępowania.

Oczywiście bezzasadny jest również zarzut naruszenia art. 488 par. 2 k.c. gdyż przepis ten w ogóle nie znajduje zastosowania w rozpoznawanej sprawie. W skardze kasacyjnej nie wskazano, w oparciu o jaki stosunek prawny i na spełnienie jakiego świadczenia ze strony powódki pozwany oczekuje. Nie wyjaśniono również logicznie w nawiązaniu do stanu faktycznego sprawy dlaczego pozwany twierdzi, że świadczenie żądane przez powódkę nie tyle mu się należy, ile że zatrzymał kwotę 50 000 zł do czasu spełnienia bliżej nieokreślonego świadczenia przez powódkę.

Zasadne są natomiast zarzuty naruszenia art. 117 par. 5 k.p.c. (nie jak błędnie wskazano w skardze – par. 4). W rozpoznawanej sprawie nie doszło jednak do nieważności postępowania. Odmowa ustanowienia pełnomocnika z urzędu może prowadzić do nieważności postępowania tylko w wyjątkowych przypadkach, np. gdy strona swoim zachowaniem wykazuje, że jest tak dalece nieporadna, że nie jest w stanie skorzystać ze środków procesowych służących wykazaniu jej racji, dochodzeniu lub obronie praw. Taka wyjątkowa sytuacja nie miała miejsca w rozpoznawanej sprawie, natomiast Sąd drugiej instancji odmawiając ustanowienia pełnomocnika z urzędu dla pozwanego i nie

podejmując jednocześnie innych działań zapewniających pozwanemu prawo do uczciwego procesu naruszył reguły procesowe, co mogło mieć wpływ na rozstrzygnięcie. Słusznie wskazano w skardze kasacyjnej, że wiek pozwanego w połączeniu z licznymi schorzeniami i jego niezbornymi wypowiedziami co do żądania pozwu wskazywały na konieczność podjęcia przez Sądy obu instancji takich środków procesowych, które zapewniłyby pozwanemu niezbędne gwarancje procesowe. W tym celu Sądy obu instancji mogły skierować do pozwanego niezbędne pouczenia, odebrać od pozwanego wyjaśnienia informacyjne w trybie art. 212 k.p.c., a nawet z urzędu dopuścić dowód z przesłuchania stron na okoliczności podnoszone przez pozwanego (uzgodnienie pomiędzy stronami wynagrodzenia za pełnienie roli pełnomocnika oraz zrzeczenie się służebności osobistej za wynagrodzeniem). Odnosnie do pouczeń, to w aktach sprawy na karcie 11 znajduje się adnotacja, że pozwanemu doręczono pouczenia wg wzoru. Z akt sprawy nie wynika jednak jaki to był wzór, biorąc pod uwagę katalog zawarty w ówczesnych art. 206 par. 2 k.p.c. i 207 par. 5 k.p.c. Odebranie natomiast wyjaśnień informacyjnych pozwoliłoby na skonkretyzowanie zarzutów pozwanego. Ostatecznie Sąd pierwszej instancji mógł z urzędu dopuścić dowód z przesłuchania stron, gdyż okoliczności wskazywane przez pozwanego były niewątpliwie istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, a jedynym materiałem dowodowym jakim Sąd dysponował był odpis aktu notarialnego umowy sprzedaży nieruchomości. Wskazanych uchybień nie usunął również Sąd drugiej instancji rozpoznając sprawę w ramach systemu tzw. apelacji pełnej, co uzasadniało uwzględnienie skargi kasacyjnej.

Ponadto, rozpoznając ponownie sprawę Sąd Okręgowy rozważył czy i jaki wpływ na zasadność powództwa M. J. ma okoliczność, że sąd upadłościowy umorzył zobowiązania upadłego na podstawie art. 491 [14] ust. 1 prawa upadłościowego (w brzmieniu obowiązującym w tej dacie). Mając to wszystko na uwadze Sąd Najwyższy na podstawie art. 398 [15] par. 1 i art. 108 k.p.c. w związku z art. 398 [21] i art. 391 par. 1 k.p.c. orzekł jak na wstępie.

ke